

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Олена Беспарточна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, вул. Першотравнева, 20
Кременчук, Україна, 09625, bespartochnay@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8210-314X

Анна Гайкова

асистент кафедри лінгводидактики та журналістики

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, вул. Першотравнева, 20
Кременчук, Україна, 09625, annahaikova@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5111-9082

Формування професійно-особистісних якостей майбутніх спеціалістів є одним з основних завдань професійної освіти. Інституційна трансформація суспільних відносин є фундаментом інноваційної професійної підготовки кваліфікованих кадрів України. Професійна підготовка та організація освітньої діяльності в сучасних соціокультурних реаліях постає як процес становлення професійно особистісних якостей та формування ціннісно-смиислового ставлення до соціокультурного простору. Розглянуто форми роботи, спрямовані на формування професійно-особистісних якостей майбутніх педагогів. Встановлено, що актуалізація становлення професійно-особистісних якостей забезпечується залученням суб'єктів освітнього процесу в активну пізнавальну діяльність, спільним вирішенням соціальних проблем, розвитком суб'єктного потенціалу майбутніх спеціалістів, освоєнням різних соціальних ролей. Показано можливості особистісного підходу для аналізу особливостей та проблем становлення професійно-особистісної позиції.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійні компетенції, суб'єкти професійної освіти, особистісно-орієнтований підхід, професійні якості.

Актуальність роботи. Актуальною проблемою сучасної професійної освіти є вдосконалення педагогічних технологій формування професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до вимог міжнародних стандартів підготовки спеціалістів. Педагогічні технології, використані у закладі вищої освіти, покликані забезпечувати успішність професійної діяльності випускників у нових соціально-економічних умовах. Перспективні педагогічні технології, що розглядаються в статті, зарекомендували себе як ефективні в навчанні майбутніх фахівців гуманітарного спрямування на різних щаблях професійної підготовки.

Метою даної статті є визначення та аналіз особливостей формування професійної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного спрямування. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна професійна освіта все більше орієнтується на спеціалізовану підготовку кадрів, які мають високий рівень компетентності. Оскільки компетентність це поняття, що позначає якість, від якої залежать життєві

та трудові успіхи фахівця, важливо визначити її лінгвістичне тлумачення. У різних словниках «компетентність» (від латів. *Competens* – належний, здатний) трактується як «авторитетність, повноправність», як загальний оціночний термін, що позначає здатність до діяльності зі знанням справи [12].

Матеріал і результати досліджень. Сучасна суб'єктно-орієнтована педагогічна концепція носить соціокультурний характер і визначає стратегічною метою оптимальну реалізацію закладеного в людині особистісного потенціалу. У зв'язку з цим основу формування професійно-особистісних якостей становить розуміння освіти як розвиваючого та гармонізуючого процесу, як засобу розвитку особистісного потенціалу соціально-обумовленими цілями та освітніми запитамі суспільства.

Професійна освіта передбачає якісну підготовку фахівців, здатних до практичної реалізації отриманих знань задля забезпечення стабільності та розвитку суспільства, тобто забезпечення якісної, сучасної та доступної освіти, трансформованої через розвиток наукових та освітніх

технологій для реалізації у суспільному відтворенні, підприємницькій діяльності, науці тощо. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу, заснованого на концепції «lifelong learning», є формування професійно-особистісної позиції в масштабах, необхідних для ефективного функціонування та соціокультурного розвитку суспільства [13].

У зв'язку з цим соціокультурний компонент професійного становлення особистості носить особистісно-орієнтований характер, проте основу освітнього життєвого простору становить цілеспрямоване, контрольоване, інтенсивне освітнє середовище [1].

Соціокультурна база формування професійно-особистісних якостей студентів передбачає сукупність інформаційного, технологічного, матеріального забезпечення процесу, в якому безпосередньо протікає діяльність суб'єктів професійної освіти. Соціально-освітнє середовище розглядається як система позитивних та негативних впливів, умов, а також можливостей навчання та розвитку особистості.

Тому проектування соціокультурного освітнього середовища базується на розумінні мотивів, інтересів, потреб суб'єктів освітнього процесу. Суб'єкти освітнього простору також виступають як елементи даного соціокультурного середовища, впливаючи своїми відносинами та діями [9].

Ефективність навчання в конкретному навчальному закладі багато в чому залежить від якості компонентів цього середовища, від ступеня їх відповідності основним концептуальним та результативно-цільовим установкам та особливостям освітнього процесу. Тому освітнє середовище виступає не тільки як умова, але і як засіб особистісного та професійного становлення студентів.

У основі дослідження під гуманітарно-орієнтованим просвітнім середовищем, ми розуміємо соціокультурний простір навчального закладу, за допомогою якого, майбутній фахівець узагальнює та систематизує гуманітарні знання, збагачує та осмислює ціннісно-нормативну базу, включається до культурних зв'язків суспільства [10]. Гуманітарно-орієнтоване освітнє середовище виступає, як внутрішній процес становлення особистісних якостей студентів, формування ціннісно-смиислового ставлення до світу.

У нашому дослідженні ми взяли до участі 298 студентів гуманітарного спрямування Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, а саме: студентів з 1 по 4 курсів майбутніх журналістів, педагогів,

філологів та психологів. Проведене анкетування виявило необхідність вивчення факторів (причин, рушійних сил), що стимулюють інтерес майбутніх спеціалістів гуманітарного спрямування до вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Фактори детермінації інтересу до вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, які ранжовані за допомогою показників середнього балу, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1
Чинники детермінації інтересу студентів
(n=298)

1	Зв'язок змісту соціально-гуманітарної дисципліни із сучасною соціокультурною ситуацією	4,89
2	Гуманітарна підготовка дозволить повніше реалізувати себе як особистість	4,75
3	Гуманітарна підготовка сприяє розвитку адаптивних здібностей, дозволить краще пристосуватися до змін у соціальній та економічній сфері життя	4,65
4	Зв'язок змісту соціально-гуманітарної дисципліни з профілем обраної спеціальності	4,54
5	Можливість формувати власний світогляд на процеси, що відбуваються в суспільстві	4,45
6	Можливість підвищення власної інтелектуальної культури	4,03
7	Підтримка та допомога з боку викладача, особистість викладача	3,94
8	Методика проведення занять, творча атмосфера, різноманітність форм проведення занять	3,39
9	Загальний культурний рівень студентів	3,37
10	Новизна діяльності та включення до дослідницької діяльності	3,36
11	Атмосфера довіри, співробітництва, комфортність на заняттях	3,31
12	Можливість працювати з різноманітною інформацією, розширити коло її джерел	3,29
13	Можливість отримання визнання у колективі, підвищення особистого статусу	3,28
14	Система навчально-виховної роботи в університеті	3,10
15	Можливістю здобути різнобічні та глибокі знання з предметів, що цікавлять	3,14
16	Можливість дискусії, оціночних суджень, проблематизації	3,10
17	Можливість зміни життєвої позиції та системи цінностей	3,15
18	Інтерес до гуманітарної підготовки	3,65
19	Філософське осмислення життя	3,86
20	Наявність у студентів схильності до гуманітарних наук	3,42

У ході проведеного анкетування було виявлено нерівномірний розподіл показників середнього балу за факторами детермінації. Так, найбільші показники отримали такі фактори, як зв'язок змісту соціально-гуманітарного знання з сучасною соціокультурною ситуацією (4,89), що є тенденцією формування власної точки зору на процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві (4,45), зв'язок змісту соціально-гуманітарної підготовки з майбутньою професійною діяльністю (4,54), можливість особистісної реалізації за допомогою гуманітарної підготовки (4,75), розвиток адаптивних здібностей, що дозволить краще пристосуватися до змін у соціальній та економічній сферах життя (4,65). Досліджено, що схильність студентів до гуманітарних наук (3,42) та можливість дискусії, оціночних суджень, проблематизації (3,10) є відносно низькою. Це означає, що потрібно працювати задля покращення опанування фахових дисциплін студентів у майбутній їх реалізації.

Підготовка професійно-компетентного педагога є одним із актуальних завдань та предметом наукових дискусій та роздумів науковців сучасності та минулого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми та на яких обґрунтовується автор; виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Теоретичними основами формування професійної компетентності фахівців у процесі їх підготовки закладами вищої освіти виступають положення компетентнісного підходу, відображені у роботі І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос, де визначено завдання сучасної вищої освіти, які полягають у тому, щоб не лише дати молоді професійні знання, а й підготувати фахівця, який глибоко розуміє та знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати отримані знання на практиці, працювати з людьми, критично оцінює досягнуте [9]. Методи формування професійної компетентності педагогів представлені в роботах О. Беспарточної, Т. Скребкової, Т. Поясок О. Матвієнко, Н. Бібік, С. Вітвіцького, О. Дубасенюк та інших [2, 3].

У літературних джерелах термін «компетентність» зазвичай використовується при висвітленні питань виховання та навчання підростаючого покоління, під готування кадрів для дошкільних навчальних закладів, є воно використовується для осіб переважно однієї професії – педагог, зазначає О. Харківська [5].

Компетентність – слово іноземного походження, як походить від латинського «competentio», «competo», що означає: досягаю, відповідаю, підходжу. «Компетентність» визначається як підготовленість і реалізовано здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків повсякденної діяльності. У її структурі традиційно виділяють знання, вміння, цінності, відносини та досвід поведінки [6].

Спираючись на дані аналізу як наукових, так і методичних досліджень, можна стверджувати: незважаючи на те, що в останнє десятиліття вивченням професійної компетентності активно займалися вітчизняні вчені, у сучасній літературі немає єдності у питанні визначення сутності даного поняття.

У сучасній науці цим терміном позначають як високий рівень готовності до педагогічної діяльності, так і здатність педагога на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність, виявляючи свій особистісний інтелектуальний і творчий потенціал у процесі підготовки майбутніх фахівців гуманітарного спрямування (філологів) в умовах дистанційного навчання [8].

Професійна компетентність виступає при цьому як окремий узагальнений показник професіоналізму, як уміння особистості вільно орієнтуватися в складних умовах професії, оперувати суб'єктивними та об'єктивними її складовими, вводити нові способи здійснення діяльності, технології [7].

Основними умовами розвитку професійної компетентності студентів є:

- організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, випробування критеріїв визначення рівня компетентності);
- навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів);
- технологічні (контрольно-оціночні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до поняття компетентність, використання інноваційних технологій);
- психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації вчення, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття) [11].

Одним із головних критеріїв формування професійної компетентності фахівця гуманітарного спрямування навчального закладу є результатив-

ність роботи, яка проявляється в оволодінні знаннями та навичками, зацікавленості до навчання, творчості, самореалізації [5; 7].

Основними етапами формування професійної компетентності фахівця гуманітарного спрямування за умов навчання є:

– адаптаційно-орієнтовний, під час якого відбувається усвідомлення та осмислення вибору професії, корекція ціннісних пріоритетів, оволодіння мети та спеціальними вміннями вчення;

– змістовно-рефлексивний, у процесі якого здійснюється придбання знань і професійних умінь, їх осмислення, розкриття індивідуальних особливостей та розвиток на цій основі професійно значущих якостей особистості;

– практико-перетворювальний, під час якого відбувається інтеграція в педагогічне середовище та творча самореалізація [4].

Рівні компетентності характеризуються ступенем позитивного впливу особистості на навколишню реальність.

Висновки. Проблема професійної компетентності є дуже складною, багатоаспектною та від її розробки на теоретичному та прикладному рівнях значною мірою залежить якість підготовки сучасного педагога. Це переконливо доводять дослідження, які проводяться останнім часом вчені-фахівці в області освіти.

До перспектив наукових досліджень, які будуть позитивно впливати на виконання завдань профільної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного спрямування можна віднести аналіз рівня сформованості професійної компетентності студентів – майбутніх фахівців гуманітарного спрямування з метою подальшого її формування та вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього. Збірник матеріалів і міжнародної науково-практичної конференції 30-31 березня 2017 р. Київ Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова 2017. С. 97-98.

2. Беспарточна О. І., Скребок К. С. Принципи формування лідерських якостей здобувачів вищої освіти. «Освіта та педагогічна наука» ДЗ «Луганський наці-

ональний університет ім. Тараса Шевченка № 3(178) (2021). С. 13-24. (<http://eps.luguniv.edu.ua/index.php/eps/article/view/101/99>)

3. Беспарточна О. І., Поясок Т. Б. Формування лідерських якостей у майбутніх психологів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. [редкол.: Т.І. Сущенко (голов.ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2021. Вип. №78. С. 155-161.

4. Затворнюк О. М. Сутність та структура готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5, Випуск 55: Педагогічні науки: реалії та: збірник наук. пр. відп. ред. В. І. Бондар. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 72-77.

5. Харківська А. А. Професійна компетентність студентів – показник якості вищої педагогічної освіти. *Dynamika naukowych badan – 2013: materialy IX miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. (07–15 lipca 2013). *Pedagogiczne nauki. Przemysl: Nauka i studia*, 2013. № 7 S. 21–26

6. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки. Випуск 40. 2008. С. 63-68.

7. Беленька Г. В. Особливості формування професійної компетентності у студентів дошкільного фаху в умовах ступеневої освіти. *Наука і сучасність: [зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова]*. Київ: Логос, 2001. Т. 29. С. 26–33.

8. Шевелько К.О., Беспарточна О. І., Гайкова А.Р. Самостійна робота у процесі підготовки майбутніх філологів в умовах дистанційного навчання. *Фаховий журнал Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Випуск 5/2021 (130), С. 11-17

9. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність. за ред І. А. Зязюна. Київ: Вища шк., 1997. 349 с.

10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с

11. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-терміноло-гічний дискурс. *Вища освіта України*. 2009. № 3 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Київ: Генезис, 2009. С. 9–14

12. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення. *Управління освітою*. 2004. № 2. С. 6–9

13. Концепція lifelong learning – запорука успішного суспільства, та як це впливає на школи. URL:<https://lifepravda.com.ua/columns/2021/01/20/243707/>

FEATURES OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN HUMANITARIAN EDUCATION

Olena Bespartochna

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy,

Kremenchuk Mykhailo Ostrogradskyi National University, str. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, Ukraine, 39600,
bespartochnay@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8210-314x

Anna Haikova

Assistant of the Department of Linguistics and Journalism,

Kremenchuk Mykhailo Ostrogradskyi National University, str. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, Ukraine, 39600,
annahaikova@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5111-9082

The purpose of this article is to determine and analyze the features of the formation of professional competence of future humanitarian specialists. Formation of a professional and personal position on the scale necessary for the effective functioning and socio-cultural development of society based on the "lifelong learning" concern. Research in which 298 humanitarian students of Mykhailo Ostrogradskyi Kremenchuk National University took part, namely: students from 1-4 courses of journalists, teachers, philologists and psychologists. Conducting a survey revealed the need to study factors (reasons, driving forces) that stimulate the interest of future humanitarian specialists in studying social and humanitarian disciplines. Determining factors of interest in the study of social and humanitarian disciplines, ranked using indicators of the average score. In the course of the conducted sociological analysis, an uneven distribution of the indicators of the average score according to the determining factors revealed. An urgent problem of modern professional education is the improvement of pedagogical technologies for the formation of professional competence of future specialists in accordance with the requirements of international standards for the training of specialists. The possibilities of a personal approach for analyzing the peculiarities and problems of the formation of a professional and personal position are shown. The problem of professional competence is very complex, multifaceted, and the quality of modern teacher training largely depends on its development at the theoretical and applied levels. This is convincingly proven by studies conducted recently by scientists and specialists in the field of education.

Key words: professional self-determination, professional competences, subjects of professional education, person-oriented approach, professional qualities.

REFERENCES

1. Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh suchasnosti y maibutnoho. [Academician Ivan Ziaziuna's scientific heritage in terms of modernity and future]. Zbirnyk materialiv i mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii 30-31 bereznia 2017 r. Kyiv Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova 2017. S. 97-98.
2. Bespartochna O. I., Skrebkova K. S. (2021). Pryntsyipy formuvannia liderskykh yakostei zdobuvachiv vyshchoi osvity. [Principles of formation of leadership qualities of higher education graduates]. «Osvita ta pedahohichna nauka» DZ «Luhanskyi natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka № 3(178) S. 13-24. (<http://eps.luguniv.edu.ua/index.php/eps/article/view/101/99>)
3. Bespartochna O. I., Poiasok T. B. (2021). Formuvannia liderskykh yakostei u maibutnikh psykholohiv. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. [Formation of leadership qualities in future psychologists. Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]. Zb. nauk. pr. [redkol.: T.I. Sushchenko (holov.red.) ta in.]. Zaporizhzhia: KPU, Vyp. №78. S. 155-161.
4. Zatvorniuk O. M. (2016). Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnikh psykholohiv do profesiinoho samovdoskonalennia. [The essence and structure of the readiness of future psychologists for professional self-improvement]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 5, Vypusk 55: Pedahohichni nauky: realii ta: zbirnyk. nauk. pr. vidp. red. V. I. Bondar. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova, s.72-77.
5. Kharkivska A. A. (2013). Profesiina kompetentnist studentiv – pokaznyk yakosti vyshchoi pedahohichnoi osvity. [Professional competence of students is an indicator of the quality of higher pedagogical education]. Dynamika naukovykh badan – 2013: materialy IX miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji. (07–15 lipca 2013). Pedagogiczne nauki. Przemysl: Nauka i studia, № 7 S. 21-26
6. Zablotska O. S. (2008). Kompetentnistnyi pidkhid yak osvitnia innovatsiia: porivnialnyi analiz. [Competency approach as an educational innovation: a comparative analysis]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. Vypusk 40. S. 63-68.

7. Bieliienka H. V. (2001). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti u studentiv doshkilnoho fakhu v umovakh stupenevoi osvity. [Peculiarities of the formation of professional competence in students of preschool specialty in the conditions of graduate education]. *Nauka i suchasnist: [zb. nauk. prats NPU im. M. P. Drahomanova]*. Kyiv: Lohos, T. 29. S. 26–33.

8. Shevelko K.O., Bespartochna O. I., Haikova A.R. (2021). Samostiina robota u protsesi pidhotovky maibutnikh filolohiv v umovakh dystantsiinoho navchannia. [Independent work in the process of training future philologists in distance learning conditions]. *Fakhovyi zhurnal Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho*. Vypusk 5 (130), S. 11-17

9. Ziaziun I. A., Kramushchenko L. V., Kryvonos I. F. (1997). *Pedahohichna maisternist*. [Pedagogical skill]. Za red I. A. Ziaziuna. Kyiv: Vyscha shkola. 349 s.

10. Honcharenko S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid, 376 s

11. Luhovyi V. I. (2009). Kompetentnosti ta kompetensii: poniattievo-terminolo-hichnyi dyskurs. [Competences and competences: conceptual and terminological discourse]. *Vyscha osvita Ukrainy*. 2009. № 3 (dodatok 1). Tematychnyi vypusk «Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii». Kyiv: Henezys. S. 9–14

12. Ovcharuk O. (2004). Kliuchovi kompetentnosti: Yevropeiske bachennia. Upravlinnia osvitoiu. [Key competences: European vision. Management of education.]. № 2. S. 6–9

13. Kontseptsiiia lifelong learning – zaporuka uspishnoho suspilstva, ta yak tse vplyvaie na shkoly. [The concept of lifelong learning is the key to a successful society and how it affects schools]. URL: <https://life.ppravda.com.ua/columns/2021/01/20/243707/>

Стаття надійшла 02.02.2023